

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р ГЕНА ГЕОРГИЕВА ПЕНКОВА (ГРЪНЧАРОВА), д.м.,

катедра „Общественоздравни науки“

при Факултет „Обществено здраве“ на МУ- Плевен

на дисертационния труд на ас. Жана Георгиева Павловска, докторант в самостоятелна форма на обучение. за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ в област на висше образование 7. „Здравеопазване и спорт“, професионално направление 7.4. „Обществено здраве“, научна специалност „Управление на здравните грижи“

Със заповед № Р-109-277/31.07.2020 г. на проф. д-р ВАЛЕНТИН ИГНАТОВ, д.м. - Ректор на Медицински университет „Проф. д-р Парашкев Стоянов“ – Варна, съм избрана за член на Научното жури по процедурата за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ по научната специалност „Управление на здравните грижи“ с кандидат ас. Жана Георгиева Павловска, докторант на самостоятелна подготовка в Катедра „Здравни грижи“ към Медицински университет „Проф. Д-р П. Стоянов“ – Варна, с дисертационен труд на тема **Продължаващото обучение на акушерката – иновативни образователни подходи**“. На основание Протокол №1/03.08.2020 г. от първо неприсъствено заседание на Научното жури съм определена за официален рецензент.

Биографични данни и кариерно развитие на докторантката

Ас. Жана Георгиева Павловска е родена на 10.12.1961 г. в гр. Каспичан, област Шумен. През 1983 г. завършва Институт за подготовка на здравни кадри „Д-р Ненчо Николаев“ в гр. Варна по специалност „Акушерка“. Първоначално започва работа във Филиална поликлиника с. Ресен, област Велико Търново (1983-1987 г.), след което в течение на 7 години (1987-1994 г.) е акушерка в неонатологично отделение на МОБАЛ „Д-р Стефан Черкезов“ гр. Велико Търново. От м. април 1994 г. е назначена в гинекологично отделение на същата болница, а от м. януари 1995 г. след конкурс е избрана за старша акушерка.

През 1996 г. Жана Павловска продължава обучението си във ВМИ – Плевен по специалността „Управление на здравните грижи“ и през 2000 г. придобива ОКС „бакалавър“ и професионална квалификация „Ръководител на здравни грижи и преподавател по практика в медицински колеж“. През 2005 г. продължава обучението си по специалността „Управление на здравните грижи“ в Медицински университет – Плевен и през 2007 г. придобива ОКС „магистър“ и професионална квалификация „Ръководител на здравните грижи и преподавател по практика“.

Придобитите образователно-квалификационни степени стават основа на разширяване на нейната професионална биография в областта на управлението на здравните грижи.

След реструктуриране на гинекологично и родилно отделение от м. януари 2011 г. до м. септ. 2015 г. Ж. Павловска работи като старша акушерка на обединеното АГО на МОБАЛ „Д-р Ст. Черкезов“ гр. Велико Търново. Въвежда успешно 2 проекта: „Повишаване качеството на следоперативните грижи в гинекологично отделение чрез въвеждане на план за грижи и намаляване на следоперативния престой“ и „Визия за управление, оптимизиране и подобряване качеството на здравните грижи в АГО на МОБАЛ „Д-р Стефан Черкезов“ АД гр. Велико Търново“. Участвала е в обучението на медицински сестри в Медицински колеж – В. Търново по дисциплината „Клинична практика“ в АГ сектор.

От м. октомври 2015 г. Ж. Павловска спечелва конкурс за асистент по „Управление на здравните грижи“ във Филиал – Велико Търново на МУ- Варна, където работи и понастоящем. Провежда занятия по „Философия и въведение в акушерските и сестринските грижи“, по 10 модула на специални акушерски грижи, по клинична практика и държавен стаж.

Ас. Жана Павловска има 17 публикации в специализирани издания по здравни грижи и в рецензирани сборници от научни форуми, 8 от които са по продължаващото обучение. Реализирала е 22 участия в научни форуми у нас и 2 участия в чужбина.

Преминала е 33 курса за продължаващо обучение, един от които с участие на чуждестранни лектори. Завършила е интензивен курс за педагогическа компетентност, 3 курса по 100 часа за изучаване на английски език, достигайки ниво В1.

Притежава 2 сертификата за професионална квалификация.

Ас. Павловска се включва активно в дейността на различни обществени съвети и инициативи. Има 2 участия в проекти. Член е на Българската асоциация на професионалистите по здравни грижи. През 2014 г. е удостоена със статуетката на Лесескепра за първо място на национално ниво в категорията „Ръководител по здравни грижи“.

Всичко това характеризира ас. Жана Павловска като високоерудирани специалист с богат професионален и житейски опит, който ще бъде изключително полезен в нейната работа като преподавател и учител на бъдещото поколение акушерки.

Обща характеристика на дисертационния труд и неговата актуалност

Дисертационният труд съдържа 218 стандартни страници и е структуриран в пет глави: 1. Литературен обзор; 2. Методика и организация на изследването; 3. Резултати и обсъждане; 4. Иновативни подходи за оценка на продължаващото обучение; 5. Изводи, препоръки и приноси; използвана литература и 6 приложения. Включва общо 6 таблици, 69 фигури и 6 приложения. Библиографският списък съдържа 205 литературни източника, от които 96 на кирилица, 67 на латиница и 42 интернет адреса.

Актуалност на дисертационния труд. Докторантката е насочила своя научен интерес към изключително актуален проблем. Кое прави продължаващото обучение толкова актуален проблем в световен мащаб, в т. ч. и в България? Глобален проблем е недостигът на здравни кадри, особено на медицински сестри и акушерки. Това е още по-силно изразено за нашата страна. Според здравните профили на страните от Европейския съюз, публикувани в края на 2019 г. от Европейската обсерватория за здравни системи и политики, България е сред страните с най-неблагоприятно съотношение лекари:здравни специалисти (медицински сестри и акушерки). Крайно неблагоприятни са и голяма част от показателите за обществено здраве у нас (висока обща смъртност, ниска раждаемост, силно изразен отрицателен естествен прираст, най-ниска средна продължителност на предстоящия живот в Европейския съюз). В тези условия, предоставянето на висококачествени и безопасни здравни грижи придобива първостепенна важност и поставя високи изисквания към подготовката на здравните кадри, в т.ч. и на акушерките. Бързото навлизане и внедряване на нови медицински и информационни технологии налага непрекъснато актуализиране и разширяване на придобитите знания и умения. Пътят към професионалното усъвършенстване е жизнено свързан с продължаващото обучение. То няма алтернатива и трябва да се изучава, анализира и да се прилагат иновативни решения за неговото управление. Дисертационният труд на ас. Жана Павловска търси отговор на тези въпроси.

Оценка на структурните части на дисертационния труд

Литературният обзор заема 29% от същинския текст на дисертационния труд (без отчитане на използваната литература и приложенията). В структурно отношение, обзорът е разделен на 8 части, в които докторантката прави задълбочен и компетентен анализ на същността на продължаващото обучение, на основните нормативни документи, на целите на продължаващото обучение, обхвата на действие и категоризация. Извършен е критичен анализ на състоянието на образователните и организационни аспекти на продължаващото обучение на регулираната професия „Акушерка“ у нас и ролята на Българската асоциация на професионалистите по здравни грижи като регулативен орган. Отделено е подобаващо внимание на проблемите на акредитация, финансиране и подходите за оценка на резултатите от продължаващото обучение. Добра характеристика на обзора е направеният системен преглед на регулацията и управлението на продължаващото обучение на акушерките в 30 европейски страни с приведените примери за добри практики.

Обзорът се опира на 205 литературни източника. Цитирането е под линия и по ред на появяване на източника, което дава възможност да се проследи точността и пълнотата на цитирането. Самият списък на използваната литература, обаче, е подреден по азбучен ред. Посочените 42 Интернет адреса трябва да бъдат оформени с точното заглавие на материала, годината и институцията, която го е публикувала. Относителният дял на източниците от последните 10 години е сравнително нисък (около 30%).

В глава втора е представена изчерпателно **методологията на проучването**. Докторантката е формулирала изключително точно **целта на проучването**: *“На базата на направен анализ за продължаващото акушерско обучение в европейските системи и проучено мнение на различни групи респонденти, да се направи SWOT анализ на съществуващата действителност у нас и се предложи иновативен модел за оценка на резултатите от продължаващото обучение“*.

За реализацията на поставената цел са посочени 8 задачи, които детайлизират много отделните стъпки на проучването и са основа за постигане на крайната цел на проучването.

Първата задача включва системен преглед и сравнителен анализ на системите за продължаващо акушерско обучение в България и Европа по отношение на правно регулиране, лицензиране, организация, контрол, финансиране и стимулиране на дейности.

Изпълнението на втората и третата задача предоставя данни за информираността и нагласите на акушерките и студентите за продължаващо обучение, както и за мнението на ръководителите по здравни грижи по проблемите на продължаващото обучение на акушерките. Реализацията на тези задачи създава възможност за определяне и ранжиране на препятствията за ефективно продължаващо обучение.

Като логично обобщение на дейностите по посочените задачи идва извършването на SWOT анализ на продължаващото обучение на акушерките у нас, чрез който се доказва необходимостта от разработване и прилагане на нови подходи за неговия контрол и оценка.

Последните 2 задачи са свързани с практическата стойност на дисертационния труд – разработване на модел за оценка на продължаващото обучение при акушерки и неговата оценка чрез използване на експерти.

Докторантката е приела **три работни хипотези**. В първата хипотеза, формулирана неясно защо в бъдеще време, докторантката изразява очакването, че сравнителният анализ на системите за продължаващо акушерско обучение в Европа ще покаже, че българското продължаващо обучение отговаря на критериите за правна регулация, организация, прозрачност и предоставяне на дейностите. Втората хипотеза (представена в условно наклонение) също изразява очакване, че новите подходи за оценка и контрол на продължаващото обучение биха повишили възможността на акушерките да полагат безопасна грижа. Третата хипотеза изразява твърдението, че липсата на възможности за кариерно развитие и финансиране на продължаващото обучение демотивира акушерките за учене през целия живот.

Макар и да не е погрешно, бих препоръчала на докторантката в бъдещи изследвания да се стреми към формулиране на нулеви хипотези, тъй като според утвърдените принципи на изследователска работа, процесът на проверка на хипотези (hypotheses testing) започва с формулиране на нулева хипотеза (null hypothesis), доказване на нейната вероятност (probability) и последващото ѝ приемане или отхвърляне (accepting or rejecting).

Организацията на собственото проучване е описана много подробно. Докторантката е подхождала комплексно към изследвания проблем като е насочила вниманието си към изучаване на мнението и оценката на продължаващото обучение с обхващане на 498 лица от четири основни категории, имащи непосредствено отношение към проблема:

- 324 редови акушерки в АГО и неонаталогични отделения от 3 университетски болници, 2 специализирани АГ болници и 10 многопрофилни болници за активно лечение, разположени в 14 града;
- 104 студенти III и IV курс специалност „Акушерка” от 4 висши университета;
- 58 ръководители по здравни грижи и 12 хабилитирани преподаватели - експерти.

За всяка група респонденти е посочено точното разпределение по брой и населени места, представено в атрактивни графични изображения, което улеснява възприемането на информацията, придава достоверност и доказва представителността на извадките. За всяка група са дефинирани критериите за включване на лицата. Всички участници са подписали специално разработен „Формуляр за информирано съгласие за участие в научно изследване“.

Изпълнението на дисертационния труд е резултат от продължителна изследователска дейност, разпределена в 6 етапа в периода от юни 2017 г. до септ. 2020 г. По-голямата част от процеса на набиране на информация е дело на самия изследовател. За малка част от проучването са привлечени сътрудници, предварително обучени и запознати с целта и методиката.

Отличителна характеристика на дисертационния труд е богатият набор от източници на информация и подходящи методи за набиране и обработка на данните. Добро впечатление оставя подробно описаният инструментариум на изследването, акуратно подготвените авторски въпросници и включеният терминологичен речник, който е изключително полезен за изясняване на същността и уеднаквяване на разбирането на използвания понятиен апарат.

Бих препоръчала при анкетния метод идентификационните въпроси се разполагат в края на въпросника (а не в началото) и да не се употребява терминът „Вариационен анализ“, когато се използват само описателни статистически показатели \bar{x} и s .

Оценката ми на глава втора е силно положителна. **Цялостният дизайн на проучването доказва задълбоченото познаване и владеење от докторантката на съвременните методологични подходи в областта на социално-медицинските научни изследвания.**

В глава трета са представени конкретните резултати от собственото проучване, съответстващи на 2-ра, 3-та, 4-та и 5-та изследователски задачи. По обем тази глава е най-обширна и заема 73 стандартни страници (38,6%) от дисертационния труд. В структурно отношение са оформени 6 подраздела, които логично представят реализацията на поставените задачи. Резултатите от анкетните проучвания сред редови акушерки, студенти и ръководители по здравни грижи са организирани в 5 таблици и 51 фигури.

Анализирани са мотивацията за включване в продължаващо обучение, използваните форми за повишаване на квалификацията, мнението за нивото и полезността (приложението) на продължаващото обучение, нагласите на акушерките и студентите за включване в продължаващо обучение, предпочитаните форми, пречещите фактори за включване в продължаващо обучение, източниците на информация за предлаганото обучение и др. Съвсем правилно някои въпроси са формулирани по един и същ начин в 3-те въпросника (за редови акушерки, за студенти и за ръководители по здравни грижи), което дава възможност за сравняване на мнението на различните категории изследвани лица.

Сред анкетираните редови акушерки преобладават лицата на възраст над 40 г. и с професионален стаж над 20 години. Тези характеристики свидетелстват за зрялост, достатъчен професионален опит и са основа за реалистична оценка на значимостта на продължаващото обучение. Това се потвърждава от ранжирането на мотивите за участие в продължаващото обучение: над 60% посочват като водещ мотив „възможност за разширяване на знанията и уменията; над една трета виждат в него възможност за личностно усъвършенстване; за една четвърт от респондентите това е „възможност за по-добра реализация на пазара на труда“. Досегашната практика у нас за необвързване на заплащането с нивото на квалификация и образование обезверява редовите акушерки и те не сочат по-добро заплащане като мотив за участие в продължаващото обучение.

Студентите подреждат мотивите си за бъдещо участие в продължаващото обучение по същия начин, с тази разлика, че поставят акцент на върху кариерното развитие (54%), постигането на финансова стабилност (25%) и възможността за самостоятелна практика.

Водещи демотивиращи фактори за включване в различни форми на продължаващото обучение според редовите акушерки са: недостатъчните финансови средства (70%), отдалечеността от дома (32%), продължителността на обучението (20%) и неприложимостта на наученото в практиката (18%).

Сред предпочитаните форми за повишаване на квалификацията при редовите акушерки първите две места заемат курсовете и теоретичните и практическите семинари (съответно 50% и 31%), следвани от посещение на научни форуми (22%). Тези форми са най-предпочитани форми и при студентите (съответно в 67%, 62,5% и 28,6%), но студентите подчертават също нагласата си за придобиване на магистърска степен (48%) и специалност по линия на следдипломно обучение (68%).

Акушерките виждат приноса на продължаващото обучение предимно в „осъществяване на качествени здравни грижи“ (54%) и „придобиване на организационни умения“ (17%).

Ръководителите по здравни грижи поставят също осъществяването на качествени здравни грижи“ и повишаването на професионалната компетентност сред водещите приноси на продължаващото обучение.

Сертификати за квалификация на първо ниво притежават 36% от анкетираните редови акушерки и само 6% имат сертификат за второ ниво. Данните за включените ръководители

по здравни грижи са съответно 41,4% и 19%, т.е. 40% от ръководителите не притежават сертификати за квалификация.

Високите дялове на редовите акушерки, които не могат да преценят къде прилагат наученото в практиката (33%) и непритежаващите сертификати за квалификация (42%), както и значителния дял на непритежаване на сертификати от самите ръководители, подчертават неотложността за подобряване на организацията и управлението на продължаващото обучение и въвеждането на нови подходи. Този извод се подкрепя и от факта, че близо половината от ръководителите по здравни грижи нямат разработен за нуждите на ръководеното звено „План за продължаващо обучение“. Разчита се предимно на мероприятията на БАПЗГ на регионално и национално ниво, на план-разписанията на университетските болници и др.

Достойнство на разработката е извършеният контент-анализ на откритите въпроси в анкетните карти, представен в табличен вид с разграничаване на положителните и отрицателните мнения и препоръки за всяка от трите категории анкетиращи. Макар че дялът на изразилите свободно мнението е твърде нисък, изказаните мнения и препоръки заслужават сериозно внимание.

Друго достойнство на дисертационния труд е извършеният SWOT-анализ. Този подход се е утвърдил като основен инструмент в мениджмънта и използването му за разкриване на силните страни (S - strengths), слабите страни (W - weaknesses), възможностите (O – opportunities) и заплахите (T – threats) на продължаващото обучение у нас е съвсем удачно. Докторантката е дефинирала 14 силни страни и 5 възможности (перспективи), както и 12 слаби страни и 7 заплахи, преодоляването на които наистина би поставило продължаващото обучение на медицинските специалисти у нас на сравнима с европейските страни позиция.

Като цяло, представеният анализ на резултатите от собственото проучване е изключително богат и задълбочен. Резултатите и изводите идеално кореспондират със защитения през 2019 г. дисертационен труд на Стела Дюлгерова по продължаващото обучение на медицинските сестри в Плевенска област, което доказва, че проблемите при двете основни категории медицински специалисти са еднакви и изискват общ подход към решаването им.

При графичното представяне на данните е избран неподходящ вид изображения за фиг. 17, 18, 20, 21, 32 и 64, като са използвани стълбове с еднаква височина, когато сумата от отговорите не е 100% (т. е. при повече от 1 избор на отговор).

В заключение, оценявам високо структурата, съдържанието, използвания стил на изложение на резултатите, направените изводи и заключения, които са логична предпоставка за следващата глава 4.

Глава четвърта представя концепцията на докторантката за иновативните подходи в продължаващото обучение, каквато е крайната цел на дисертационен труд. Разработените иновативни подходи за оценка на продължаващото обучение на акушерките представляват основната същностна ценност на труда.

Докторантката разглежда процеса на продължаващото обучение от управленска позиция като цикъл от шест етапа и на тази основа предлага **алгоритъм за ефективно управление на продължаващото обучение**. Представени са в детайли дейностите през всяка стъпка на алгоритъма и необходимите документи за оценка на продължаващото обучение: „Карта за оценка на професионално развитие“, „Личен план за развитие“ или "Професионално портфолио" и доказателствен материал.

Правилно се подчертава, че първата и втората стъпка са най-важни в процеса на управление на продължаващото обучение – определяне на потребностите и избора на подходящи учебни форми с отчитане на характеристиките на обучаваните. Алгоритмът предвижда оценка на 3 и на 5 години, а за новозавършилите – ежегодно.

Докторантката предлага реално осъществим процес на оценка на продължаващото обучение на 3 нива: първо ниво - работодател, изграждане на :Съвет по качеството“ и включване на Съвета по здравни грижи; второ ниво – оценка от регионалната колегия на БАПЗГ; трето ниво – оценка от БАПЗГ като регулаторен орган.

Сред иновативните подходи важно място заема идеята за въвеждане и поддържане на **професионално портфолио на акушерката**. Този подход като иновативна образователна технология и инструмент за оценка е отдавна въведен в развитите страни и докторантката правилно вижда в него съществен резерв за подобряване на продължаващото обучение. Предложен е конкретен вариант на съдържанието на професионалното портфолио, което наистина ще създава възможност за изграждане на пълна характеристика на професионалното развитие на акушерката.

Следващата стъпка в иновациите е разработената концепция за външна оценка на качеството чрез **акредитиране на продължаващото обучение**. Подобно на акредитацията на висшите училища и докторски програми, докторантката предлага създаване на независим акредитационен орган за продължаващото обучение и 6 стандарта за оценка, изхождайки от опита на развитите страни. Тази идея определено заслужава внимание и по-нататъшно изследване. Практическата ѝ реализация на ниво на всички лечебни заведения ще бъде доста трудна. По-реално е акредитирането на продължаващото обучение като елемент от дейността на висшите учебни заведения, университетски болници и болниците в областните центрове.

В заключителната част на глава 4 е представена оценката на 12 хабилитирани преподаватели в областта на акушерството относно предложените иновативни подходи. Експертите подчертават значимостта на продължаващото обучение за кариерното развитие на акушерките и подкрепят предлагания модел за оценка на продължаващото обучение. Хабилитираните преподаватели единодушно поддържат идеята за включване на работодателите в процеса на организиране и контрол на продължаващото обучение,

Осемте извода в края на дисертационния труд са формулирани кратко, ясно и добре отразяват основните аспекти и допълват изводите в края на литературния обзор и в глава 3 на дисертационния труд. Намирам известно противоречие между първия и втория извод.

Препоръките към Българската асоциация на професионалистите по здравни грижи като регулативен орган са точни и реално изпълними. Не е ясно обаче как препоръките ще достигнат до работодателите, за да има единен подход в здравните заведения. Тук явно трябва ангажиране отново на БАПЗГ и поставяне на проблемите за стимулиране и финансиране на продължаващото обучение пред съответни отговорни институции.

Авторефератът отразява много добре съдържанието на дисертационния труд и представя в пълен обем методическите подходи, резултатите от проучването, изводите и препоръките към съответните институции.

Приемам посочените от докторантката **приноси с теоретичен и практико-приложен характер**. От **теоретичните приноси** отдавам най-голямо значение: първо, на обобщението на международния опит в 30 европейски страни, касаещ регулирането, организацията, акредитацията, финансирането и стимулирането на продължаващото обучение на акушерките;

второ, на комплексния характер а методичния подход с обхващане на всички страни и аспекти на продължаващото обучение. Останалите теоретични приноси имат потвърдителен характер и показват, че проблемите на продължаващото обучение на акушерките са идентични с тези на медицинските сестри и другите здравни професионалисти.

Приносите с практико-приложен характер са ясно очертани чрез предложените иновативни подходи: модел и алгоритъм за ефективно управление и оценка на продължаващото обучение, оригинално авторско портфолио на акушерката, стандарти за акредитация на продължаващото обучение. Тези подходи са разработени изключително подробно и се предлагат за пръв път у нас.

Във връзка с дисертационния труд в автореферата са посочени четири публикации, но от списъка с публикациите, приложен към автобиографията, се вижда че докторантката има осем публикации по продължаващото обучение на акушерките.

Лични впечатления

Ас. Жана Павловска е завършила висшето си образование в Плевен. Като студентка в специалността „Управление на здравните грижи“ на ОКС „бакалавър“ и „магистър“ тя проявяваше изключително старание и задълбоченост, доказателство за което са двете ѝ дипломи с отличен успех.

Заклучение

Представеният дисертационен труд е резултат на продължителен изследователски процес върху актуален проблем на професионалното развитие на акушерките – второто основно съсловие на медицинските професионалисти. Трудът е разработен изключително акуратно, на високо научно ниво, с използване на богат набор от източници на информация. Обхванати са добре подбрани представителни групи на всички категории лица, имащи отношение към продължаващото обучение. Основните резултати от проучването са публикувани в подходящи научни издания или са докладвани на професионални научни форуми. Дисертационният труд съдържа теоретични и практически приноси. Предложи са иновативни подходи за подобряване на управлението и оценката на продължаващото обучение. Цялостното оформление на дисертационния труд доказва добри възможности на докторантката за провеждане на самостоятелна научно-изследователска работа.

Дисертационният труд **„Продължаващото обучение на акушерката – иновативни образователни подходи“** напълно отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за приложението му, както и на Правилника за развитие на академичния персонал в Медицински университет - Варна.

Давам висока оценка на дисертационния труд и предлагам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват положително за присъждане на образователната и научна степен **„доктор“** на **Жана Георгиева Павловска** по научната специалност „Управление на здравните грижи“, област на висше образование 7. „Здравеопазване и спорт“, професионално направление 7.4. Обществено здраве.

Изготвил рецензията:

Доц. д-р Гена Пенкова (Грънчарова), д.м.

8 септември 2020 г.